

1. Aron R. Peace and War: Theory of International Relations. – Garden City, 1966. 2. Cline R. World Power Assessment: A Calculus of Strategic Drift. – Boulder, 1975. 3. Cline R. World Power Trends and US Foreign Policy in the 1980s. – Boulder, 1980. 4. Dahl R. The Concept of Power // Behavioral Science. – 1957, II July. 5. Deutsch K. On the Concepts of Politics and Power // Journal of International Affairs – 1967. – № 21. 6. Deutsch K. The Analysis of International Relations. – Englewood Cliffs Prentice Hall, 1978. 7. Guzzini S. Structural Power: The Limits of Neorealist Power Analysis // International Organization. – 1993. – № 3. – Vol. 47. 8. Haas E. Beyond the Nation-State. – Stanford, 1965. 9. Hart J. Three Approaches to the Measurement of Power in International Relations // International Organization – 1972. – № 30. 10. Kissinger H. Introduction // Problems of National Strategy / H. Kissinger [ed.]. – N.Y., 1965. 11. Knorr K. The War Potential of Nations. – Princeton, 1956. 12. Morgenthau H. Politics

among Nations. – N.Y., 1973. 13. Organski A. World Politics. – N.Y., 1958. 14. Richardson L. Statistics of Deadly Quarrels. – Pittsburg, 1960. 15. Russett B. Components of an Operational Theory of Alliance Formation // Journal of Conflict Resolution – 1968. – № 12. 16. Russett B., Starr H. World Politics – the Menu for Choice. – N.Y., 1985. 17. Singer J., Bremer S., Stuckey J. Capability Distribution, Uncertainty and Major Power War // Peace, War and Numbers / B. Russett [ed.]. – Beverly Hills, 1972. 18. Singer J., Small M. The Wages of War. 1860-1965: A Statistical Handbook. – N.Y., 1972. 19. Stoessinger J. The Might of Nations – World Politics in Our Time. – N.Y., 1975. 20. Strange S. States and Markets. – London, 1994. 21. Wright Q. A Study of War. – Chicago, 1965. 22. Капабланка Х.П. Учебник шахматної гри. – М., 2001.

Надійшла до редколегії 09.12.05

А. Грушова, канд. політ. наук

ООН ТА СИСТЕМА КОНТРОЛЮ НАД НАРКОТИКАМИ

Присвячено дослідженню діяльності ООН щодо усунення проблеми зловживання наркотиків. Проаналізовано заходи ООН щодо боротьби з поширенням наркотиків, розглянуто правові засади діяльності Організації у зазначеній сфері. Особливу увагу приділено програмам ООН щодо боротьби з поширенням та зловживанням наркотиків.

The article presents a study of UN activities aimed at addressing the problem of drug abuse. The author analyses the UN activities in prevention of illicit drug distribution and studies the legal aspects of the UN efforts in this sphere. The main emphasis of the study is concentrated in the UN programmes in prevention and use of illicit drugs.

Величезні масштаби зловживання наркотиками на початку ХХ ст. привели до розуміння того, що неможливо вирішити проблему наркоманії без співробітництва між так званими країнами-споживачами та країнами-постачальниками наркотиків або сировини для їхнього виробництва. Почавши на першому етапі з двосторонньої взаємодії, держави прийшли до необхідності співпрацювати в рамках багатосторонніх договорів. Результатом міжнародної конференції з опіуму, що відбулася у 1910 р. в Шанхаї, стало прийняття у 1912 р. Міжнародної конвенції з опіуму. Є всі підстави вважати, що цей форум створив основу системи міжнародного контролю над наркотиками.

Діяльності ООН щодо усунення торгівлі наркотиками присвячено низку наукових досліджень.

Серед наукових праць, присвячених проблемі боротьби з наркотиками, слід виділити публікацію Т. Сьомик "Міжнародна боротьба з незаконним обігом та споживанням наркотиків", у якій автор робить акцент на історичному аспекті проблеми. У статті "Проблеми незаконного обігу наркотиків і зловживання ними в Україні: формування державної політики з використанням міжнародного досвіду" Т. Сьомик досліджує правову базу України в зазначеній сфері. Проте в більшості публікацій місце ООН у системі боротьби з наркотиками висвітлено побіжно.

Дана стаття має на меті визначити роль ООН у запобіганні торгівлі наркотиками. У зв'язку з цим автор поставив завдання:

- простежити правові засади діяльності ООН у протидії поширення наркотиків;
- розглянути програми ООН по боротьбі з вживанням наркотиків.

На сучасному етапі міжнародно-правова база в зазначеній галузі ґрунтується на трьох конвенціях – Єдиній конвенції про наркотичні засоби 1961 р., що замінила дев'ять раніше укладених угод з різноманітних питань боротьби з наркотиками, Конвенції про психотропні речовини 1971 р. і Конвенції ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин 1988 р. Основною метою Єдиної конвенції про наркотичні засоби 1961 р. є адекватне забезпечення потреб держав у наркотичних засобах – винятково для медичних та наукових цілей при одночасному запобіганні витоку наркотиків зі сфери законного виробництва та міжнародної торгівлі в канали нелегального обігу. Головним інструме-

нтом реалізації цього завдання є обов'язкова система звітності, що охоплює всі етапи, починаючи від розрахунку потреб держав у наркотичних засобах, їхнього виробництва, торгівлі, включаючи експортно-імпортні операції і розподіл. Згідно з положеннями Єдиної конвенції, всі операції з наркотиками, здійснені при порушенні її постанов, повинні переслідуватися в кримінальному порядку з конфіскацією як самих засобів, так і предметів устаткування, що використовувалися або призначалися для виготовлення наркотиків.

Конвенція 1961 р. в наш час здійснює контроль майже над 120 наркотичними засобами – як рослинного походження та їх похідними (опій, морфій, героїн тощо), так і синтетичними (метадон, петидін тощо). Ці речовини поділяються на чотири списки, що передбачають різноманітну жорсткість контролю з урахуванням їхньої медичної цінності, можливостей викликати наркотичну залежність тощо.

До об'єкта Конвенції про психотропні речовини 1971 р. (контролює майже 110 речовин) належать стимулятори амфетамінового ряду (САР – "екстазі" тощо), галюциногени (ЛСД, фенциклідін), барбітурати, діазепіни, які також розподілені на чотири списки. Конвенція за аналогією з документом 1961 р. також передбачає в разі потреби прийняття відповідних кримінально-правових санкцій. Слід зазначити, що речовини, внесені в Конвенцію про психотропні речовини 1971 р., підлягають менш жорстким заходам контролю, ніж ті, що передбачені Єдиною конвенцією про наркотичні засоби 1961 р. Причиною цього є небажання окремих держав, які мають розвинену фармацевтичну промисловість, вводити обмеження на реалізацію своєї продукції, що не дозволило досягти консенсусу в процесі узгодження конвенції. Обидва документи містять також спеціальні положення, що стосуються профілактики, лікування, реабілітації та соціальної реінтеграції осіб, хворих на наркоманію. Слід зазначити, що конвенції дозволяють державам вживати на власних територіях більш жорсткі заходи контролю, ніж ті, що в них передбачені. Зокрема, у Росії та в Україні більшість речовин зі списку психотропних віднесені до наркотичних. Крім того, цілком заборонене застосування на людях героїну та багатьох амфетамінів.

Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 р. застосовувала замість раніше діючого Центрального опійного комітету Міжнародний комітет з контролю над наркотиками (МККН), що є незалежним квазісудовим органом зі

спостереження за виконанням міжнародних договорів про контроль над наркотиками. Обов'язок Комітету полягає в тому, щоб контролювати і стимулювати дотримання урядами положень міжнародно-правових інструментів про контроль над наркотиками та надавати їм допомогу у виконанні своїх зобов'язань відповідно до цих договорів.

У випадках явних порушень договорів Комітет зобов'язаний вимагати пояснення у відповідних урядів, пропонувати урядам, які не в повному обсязі застосовують положення договорів, вживати необхідних заходів для виправлення ситуації або в разі потреби надавати їм допомогу в подоланні труднощів. Якщо Комітет вважає, що необхідних заходів не вжито, він може звернути на це увагу відповідних сторін, Комісії ООН з наркотичних засобів та Економічної та Соціальної Ради. У крайньому разі Комітет може рекомендувати сторонам припинити імпорт наркотичних засобів з країни, яка не виконує свої зобов'язання, або експорт наркотичних засобів у таку країну. До складу Міжнародного комітету з контролю над наркотиками входить 13 експертів, які обираються ЕКОСОП терміном на п'ять років.

Погіршення ситуації з наркотиками у світі поставило світове співтовариство перед необхідністю розробки конвенції, в якій ставився б акцент на прийнятті конкретних міжнародно-правових заходів для припинення незаконного обігу наркотиків і забезпечення невідворотності покарання наркодільців. Згідно з офіційними оцінками Програми ООН з міжнародного контролю над наркотиками (ЮНДКП), кількість осіб, що зловживають наркотиками, досягла 4 % чисельності населення земної кулі. За наявними розрахунками щорічне незаконне виробництво опію становить близько 5 тис. тонн, з яких дві третини переробляється в героїн (його світове виробництво з початку 90-х залишається на рівні 300 тонн на рік). Що стосується виробництва кокаїну, то воно коливається в межах 800–1000 тонн на рік. Як і раніше найбільш поширеними залишаються наркотики, що отримуються з каннабіса, – гашиш і маріхуана. Тільки в Сполучених Штатах Америки ними зловживають 10 млн осіб. Зростає також зловживання синтетичними опіодами – як виробленими в підпільних лабораторіях, так і тими, що надходять у незаконний обіг переважно з легальних каналів (бупренорфін, метадон).

Триває стрімке зростання (щорічно приблизно на 16 %) зловживання синтетичними наркотиками – стимулянтами амфетамінового ряду, метамфетамінами, а також, хоча й меншою мірою, барбітуратами, метаквалоном та галюциногенами (ЛСД, фенциклідін, псилоцибін). За деякими даними, на кінець 1998 р. цими препаратами у світі зловживало близько 30 млн осіб. На думку фахівців, синтетичні наркотики (а вони приносять наркодільцям найвищі, після героїну, прибутки), які виробляються на легкодоступній сировині безпосередньо в місцях споживання, причому найчастіше в мобільних лабораторіях, що надзвичайно ускладнює їх виявлення, перетворюються найближчим часом на головну наркозагрозу. На підтвердження цієї тези говорить і той факт, що споживання подібних наркотиків стає частиною молодіжної культури. Більше того, рецепти їхнього виготовлення можна легко одержати через систему Інтернет.

Саме для застосування ефективних контрзаходів у цій ситуації і була прийнята Конвенція ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р., що набула чинності 11 листопада 1990 р. Вона передбачає можливість арешту і конфіскації іноземної власності, прибутків, банківських рахунків, якщо вони отримані в результаті незаконної діяльності, пов'язаної з наркотиками, та стимулює спів-

працю правоохоронних і судових органів, зокрема в плані взаємного надання правової допомоги в розслідуванні справ щодо наркодільців. Важливим важелем у боротьбі з відмиванням грошей може стати Конвенція ООН про боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю, одним із головних завдань якої буде протидія легалізації прибутків від злочинної діяльності. Конвенція була прийнята в 2000 р.

Конвенція 1988 р. передбачає низку нових форм співпраці, зокрема застосування методу контрольованих постачань, який досить широко використовується на практиці. Сутність цього методу полягає в тому, що спецслужби держави, виявивши незаконне перевезення наркотиків, не затримують вантаж, а простежують його рух у співпраці з правоохоронними органами інших країн по маршруту переміщення до кінцевого одержувача. Це робиться для того, щоб розкрити весь ланцюжок організованого наркобізнесу. У конвенції також передбачений порядок боротьби з незаконним обігом наркотиків на морі. Важливою новацією є також взяття під міжнародний контроль речовин, які часто використовуються при виготовленні наркотиків (так званих прекурсорів). Крім того, пропонується контролювати інструменти й устаткування, що використовуються для незаконного виробництва наркотичних засобів. Конвенція також закликає правоохоронні органи створити регулярні канали обміну інформацією з усього комплексу питань, що стосуються незаконного обігу наркотиків, починаючи від ідентифікації наркокур'єрів і закінчуючи розташуванням підпільних лабораторій.

Що стосується керівного органу, який визначає політику і стратегію міжнародного співтовариства в галузі контролю над наркотиками, то в цій ролі виступає створена в 1946 р. Комісія з наркотичних засобів. Комісія проводить свої сесії щорічно. До її компетенції належить прийняття рішень про взяття під міжнародний контроль нових речовин, прийняття резолюцій з актуальних питань міжнародної політики в галузі контролю над наркотиками, розробка проектів нових угод у зазначеній сфері тощо.

У світлі розширення завдань, що постали перед міжнародною спільнотою, та нагальної потреби в координації діяльності в зазначеній галузі резолюцією Генеральної асамблеї ООН 45/179 від 21 грудня 1990 р. була заснована Програма ООН з контролю над наркотиками (ЮНДКП). На Програму, штаб-квартира якої розташована у Відні, були покладені ексклюзивні функції з координації діяльності всіх структур ООН у сфері контролю над наркотиками.

ЮНДКП фінансується за рахунок регулярного бюджету ООН, а також позабюджетних ресурсів з Фонду Програми. Регулярний бюджет, що базується на дворічному циклі, йде на фінансування головним чином роботи зі сприяння імплементації антинаркотичних конвенцій, а також на надання юридичних та інших експертних послуг. Він становить лише 10 % ресурсів ЮНДКП. Інші 90 % засобів сконцентровані у Фонді Програми, заснованому на добровільних внесках, більша частина яких припадає на країни Заходу. Головне завдання цієї частини Фонду – надання безпосереднього технічного сприяння державам, які мають у цьому потребу, в першу чергу державам, що розвиваються, через конкретні проекти технічної допомоги. При цьому задіяна і досить розгалужена мережа представництв Програми в різних регіонах світу.

До однієї з найважливіших функцій ЮНДКП належить сприяння в координації міжнародної стратегії у галузі контролю над наркотиками. Основи такої страте-

гії були закладені під час Міжнародної конференції з боротьби з незаконним обігом наркотиків та їх зловживанням, яка відбулася у Відні в 1987 р. за рішенням Генеральної асамблеї Організації Об'єднаних Націй. У результаті роботи Конференції було прийнято Всеосяжний міждисциплінарний план майбутньої діяльності в боротьбі зі зловживанням наркотичними засобами.

Сімнадцята спеціальна сесія Генасамблеї ООН, що відбулася 1990 р., прийняла Політичну декларацію та Всесвітню програму дій, присвячені питанням міжнародного співробітництва в боротьбі з незаконним виробництвом, пропозиції, попиту, обігу та поширенню наркотичних засобів і психотропних речовин. Однією з найважливіших стратегічних концепцій програми дій є збалансований підхід до проблеми попиту та пропозиції на наркотики, що передбачає рівну увагу як до профілактичних, медичних, так і до суто правоохоронних заходів у вирішенні проблем з наркотиками.

Двадцята спеціальна сесія Генеральної асамблеї ООН щодо наркотиків, яка відбулася 8 червня 1988 р. в Нью-Йорку, надала могутнього поштовху діяльності ЮНДКП у антинаркотичному напрямі. Рішення Конференції визначили світову стратегію в боротьбі з наркозагрозою на найближче десятиліття. Зокрема, передбачається істотно скоротити до 2008 р. незаконні посіви культур, що містять наркотики, в першу чергу опійного маку (з нього виробляються опій та героїн) та кокаїнового куща. При цьому йдеться не лише про знищення незаконних плантацій, але й про широке впровадження програм альтернативного розвитку, що передбачають при відповідній фінансовій підтримці переорієнтацію наркофермерів на культивування сільськогосподарських культур і розвиток агропромислового комплексу. Для вирішення цих завдань у перспективі планується використовувати новітні технології, зокрема супутниковий моніторинг незаконних наркопосівів. Головними об'єктами космічного зондування можуть стати країни – основні виробники кокаїну й опійного маку. Спеціальна сесія також прийняла низку важливих документів з окремих напрямів протидії наркозагрозі, в тому числі комплекс заходів для боротьби із синтетичними наркотиками, зміцнення контролю за обігом прекурсорів, підвищення ефективності взаємодії по лінії правоохоронних і судових органів, визначила принципи національних звітів про виконання прийнятих рішень. У березні 1999 р. 42-га сесія Комісії з наркотичних засобів допрацювала та прийняла конкретний план дій щодо здійснення прийнятої на спеціальній сесії Декларації про керівні принципи скорочення попиту на наркотики. До 2003 р. перед державами, які ще не зробили цього, було поставлено завдання прийняти національні законодавства, що передбачають кримінальну відповідальність за легалізацію прибутків від наркобізнесу. Головна мета такого заходу – позбавити наркодільців фінансової основи для проведення незаконних операцій з наркотиками.

Необхідно зазначити, що в 1997 р. ЮНДКП вже почала реалізацію глобальної програми боротьби з відмивання грошей, яка передбачає надання сприяння державам у розробці відповідних правових актів та підготовці кадрів. Зокрема, вона розробила законодавство щодо боротьби з відмивання грошей для держав з різними правовими системами. Також здійснена допомога 50 державам у розробці відповідних законодавчих та адміністративних актів.

Варто особливо наголосити, що боротьба з відмиванням прибутків від злочинної діяльності останнім часом стала одним із головних пріоритетів міжнародної анти-

кримінальної політики, що відбиває зростаючі масштаби цього явища. За даними ООН, щорічно у світі легалізується 500 млрд дол, що становить 8 % від обсягу міжнародної торгівлі. На думку фахівців, на наркобізнес припадає основна частина вищезазначеної суми – близько 400 млрд дол. Незаконна торгівля наркотиками за прибутковістю поступається лише торгівлі зброєю, перевищуючи прибутку, отримані від реалізації нафтопродуктів.

Слід підкреслити, що в багатьох випадках відмивання грошей загрожує не лише стабільності фінансових систем, але й національній безпеці. Найбільшою гостротою ця проблема набуває в країнах, що здійснюють ринкові реформи. Зниження традиційної ролі урядів у керуванні економікою, поява об'єктивно зумовлених новими реаліями прогалін у законодавстві активно використовуються організованими злочинними угрупованнями для інвестування своїх прибутків у легальні сектори економіки. Деякі держави зазнають колосальних економічних та соціальних збитків від переведення капіталів за кордон для остаточної легалізації, що не припускає їхнього подальшого використання в даній державі.

Активізація роботи в цьому напрямі має величезне значення, враховуючи те, що злочинні елементи вишукують все більш витончені методи легалізації прибутків, адаптуючись до прийнятих контрзаходів. Існують як мінімум дві новітні тенденції у цьому питанні. Сутність першої полягає у зростаючій професіоналізації даного роду діяльності. Фактично йдеться про створення свого роду "групи фахівців" у галузі відмивання капіталів, до складу якої входять бухгалтері, банкіри та юристи найвищої кваліфікації. Вони не пов'язані з кримінальним світом, за винятком виконання функцій з приховування джерел прибутків та подальшого вкладення їх у легальний бізнес (раніше перша й друга частини операції проводилися, як правило, різними людьми).

Наступна тенденція передбачає інтернаціоналізацію процесу легалізації, спричинена інтеграцією фінансових ринків та прагненням осіб, які займаються перевезенням наркотиків, уникнути виявлення своєї незаконної діяльності за рахунок її концентрації в країнах, де фінансовий контроль відсутній або має істотні прогаліни (наприклад, у деяких державах вимоги до банків повідомляти правоохоронні органи про великі підозрілі операції не поширюються на пункти обміну валюти), або ж відповідні можливості правоохоронних органів є вкрай обмеженими. Як і раніше одним із найважливіших каналів відмивання капіталів є офшорні зони, що надають можливості здійснювати фінансові угоди в обставинах секретності при одночасному уникненні оподаткування. ЮНДКП постійно збирає та поширює інформацію про зміну тенденцій та характеру проблеми наркотиків. Зусиллями Програми регулярно організовуються форуми експертів з різноманітних аспектів боротьби з наркотиками, регіональні наради керівників національних установ щодо забезпечення дотримання законів про наркотики, вживаються заходи для підвищення потенціалу науководслідницької діяльності.

Проблема підтримання субрегіональної, регіональної та міжрегіональної співпраці залишається одним із найважливіших елементів стратегії ЮНДКП. Програма надає сприяння укладанню субрегіональних угод про співробітництво, зокрема меморандумів про взаєморозуміння між урядами суміжних країн, що пов'язані з проблемою наркотиків. Наприклад, такого роду багатосторонні меморандуми підписані з Польщею, Чехією, Словаччиною, Словенією та Угорщиною. Аналогічні документи підписані з Іраном та Пакистаном з урахуванням, що в міру стабілізації внутрішньополітичної

ситуації до них приєднується й Афганістан. У 1996 р. набув чинності Меморандум ЮНДКП і п'яти держав Центральної Азії – Узбекистану, Казахстану, Туркменистану, Киргизії і Таджикистану, до якого пізніше приєдналася Росія. ЮНДКП підписала також регіональні меморандуми з Китаєм, Лаосом, М'янмою, Таїландом, В'єтнамом та Камбоджею, два меморандуми з латиноамериканськими державами. Учасниками першого меморандуму стали Аргентина, Болівія, Чилі, Перу й Уругвай, другого – Мексика та країни Центральної Америки. Наведений список не є вичерпним.

До однієї з важливих функцій ЮНДКП належить протидія кампанії, що набуває нині великих оборотів, на користь легалізації наркотиків. Її прибічники наводять такі аргументи на підтримку своєї позиції:

1. Політика "війни з наркотиками" нібито зазнала повної поразки. Незважаючи на величезні фінансові вкладення в правоохоронну сферу, тенденція до подальшого зростання зловживання наркотиками продовжує підсилюватися. В'язниці багатьох держав переповнені засудженими за злочини, пов'язані з наркотиками (тільки в США – 400 тис. осіб), а суди переповнені справами щодо торгівлі наркотиками.

2. Головна причина смертності від наркотиків – реалізація торговцями їхніх фальсифікованих варіантів з підвищеним вмістом отруйних речовин. Легалізація дозволить контролювати якість наркотиків, а податки з обігу використовувати для лікування хворих на наркоманію. А вживання наркотиків під медичним контролем з видачею стерильних шприців зможе приблизно на 40 % знизити темпи поширення СНІДу.

3. Головним мотивом заборони наркотиків є організована злочинність: легалізація приведе до різкого скорочення її прибутків, розпаду наркокартелів, кардинального зниження насильства та злочинності, пов'язаних з наркотиками, а також до суттєвого зниження цін на наркотики.

Разом з тим, як показують експерименти щодо легалізації наркотиків в окремих районах Швейцарії, Нідерландів та США, вони однозначно призводили до жалюгідних результатів. За офіційною статистикою, у США наркотиками зловживають 13 млн, тобто 6 % населення. Більше ніж у половині випадків такі види злочинів, як участь у незаконному обігу наркотиків, розбій, крадіжки, відбувалися або під впливом наркотиків, або з метою одержання грошей для їх придбання. Можна лише зробити припущення, у скільки разів збільшаться ці показники, якщо наркотики можна буде придбати так само вільно, як алкогольну чи тютюнову продукцію, тобто без спеціальних рецептів і розпоряджень лікаря.

На нашу думку, не витримує серйозної критики й погляд, що повна легалізація призведе до ліквідації організованої злочинності у сфері наркобізнесу. По-перше, наркомафія намагатиметься вкласти "брудні гроші" в інші види злочинної діяльності, а також відмити гроші в легальній фармацевтичній промисловості, яка астрономічно збільшить виробництво наркотиків, поставивши її по можливості під свій контроль. При цьому при вирішенні "суперечливих питань" швидше за все будуть використовуватися традиційні для кримінальних структур методи, що навряд чи істотно знизить рівень насильства в суспільстві. Не має підстав також думка про те, що дешеві наркотики сприятимуть зниженню рівня наркоманії. "Крек" вже зараз називають "наркотиком для бідних". Тільки в США ним зловживають 2 млн жінок. За прогнозом американських медиків, найближчими роками в США народиться півмільйона так званих

дітей крека, що матимуть серйозні порушення функцій головного мозку.

Згідно зі своїм мандатом щодо координації всієї діяльності ООН з контролю над наркотиками, ЮНДКП останнім часом стала більш активно залучати спеціалізовані установи та інші органи системи ООН, включаючи міжнародні фінансові інститути, до організації глобальної відсічі загрози наркотиків. Питання контролю над наркотиками все частіше вносяться до їхніх програм. Основними партнерами Програми є ЮНІСЕФ, ПРООН, МОП, ЮНЕСКО, ВООЗ, Програма ООН зі СНІДу, ФАО, а також органи, що не належать до системи ООН, – у першу чергу Інтерпол і ВТО.

Останнім часом виявляється тенденція до поліпшення фінансового становища Програми як за рахунок збільшення внесків з боку низки держав, так і підвищення інтересу до її діяльності з боку міжнародних фінансових інститутів. Разом з тим ООН неодноразово зверталася до членів світового співтовариства із закликом приєднатися до когорти країн – донорів Програми.

У жовтні 1999 р. керівництво Програми ООН з контролю над наркотиками провело брифінг в ООН у зв'язку з проблемою афганської наркозагрози. Відзначалося, що в 1999 р. виробництво опію в Афганістані порівняно з 1998 р. зросло на 117 % та досягло 75 % світового виробництва. Основні посіви маку припадають на провінції Гільменд (51 %) і Нангархар (19 %). 50 % виробленого опію споживається в регіоні Західної Азії. Решта опію нелегально вивозиться переважно до Європи. У 1998 р. правоохоронними органами було конфісковано 600 тонн афганських наркотиків в опійному еквіваленті, причому 87 % вилучень припадає на держави, що межують з Афганістаном (переважно Іран), і лише 13 % – на європейські країни.

Під час брифінгу представники ЮНДКП відзначали, що в керівництва Руху "Талібан", незважаючи на їхні заяви, на жаль, відсутня політична воля вести боротьбу з незаконним обігом наркотиків на контрольованих територіях. Це, у свою чергу, робить практично нереалізованими великомасштабні проекти так званого альтернативного розвитку в Афганістані, на що протягом 10 років планувалося мобілізувати з добровільних внесків близько 250 млн дол. Тепер головний акцент буде робитися на зміцненні "поясу безпеки" навколо Афганістану. Разом з тим ЮНДКП планує зберегти свою присутність в Афганістані. Там буде продовжено здійснення кількох невеликих проектів. Їх мета полягає в тому, щоб випробувати найбільш оптимально можливі моделі програм альтернативного розвитку для Афганістану, а також створити інфраструктуру для лікування і соціальної реабілітації хворих на наркоманію. Мається на увазі, що у випадку готовності керівництва до конструктивної співпраці програми допомоги Афганістану будуть істотно розширені.

Отже, враховуючи вищезазначене, можна зробити такі висновки:

1. Правова база ООН у зазначеній галузі ґрунтується на трьох конвенціях – Єдиній конвенції про наркотичні засоби 1961 р., Конвенції про психотропні речовини 1971 р. та Конвенції ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин 1988 р. Недоліком чинної системи є недостатня ефективність практичної взаємодії держав у боротьбі з наркозагрозою, неповне втілення в національній практиці положень, зафіксованих у конвенціях, до деяких положень низка країн взагалі не приєдналася, брак ресурсів та професійних кадрів.

2. Програмі ООН з міжнародного контролю над наркотиками вдалося на сьогоднішній день створити досить розгалужену мережу регіональних антинаркотичних угод, орієнтованих на багатосторонню практичну взаємодію в найбільш нарконебезпечних районах світу. Програма сприяє також налагодженню двосторонньої співпраці та досягненню взаєморозуміння в питанні контролю над наркотиками, виконуючи роль посередника в організації прямих консультацій між зацікавленими сторонами.

Таким чином, у статті було зроблено спробу визначити роль ООН у боротьбі з поширенням наркотиків. У

подальших наукових працях доцільно приділити увагу діяльності України у зазначеній сфері, адже останнім часом проблема поширення наркотиків для нашої держави набуває особливої гостроти.

1. *Сьомик Т.В.* Міжнародна боротьба з незаконним обігом та споживанням наркотиків (історичний аспект) // *Наук. вісн. Дипломатичної академії України.* – К., 2002. – Вип. 6. 2. *Сьомик Т.В.* Проблеми незаконного обігу наркотиків і зловживання ними в Україні: формування державної політики з використанням міжнародного досвіду // *Актуальні пробл. міжнар. відносин.* – К., 2003. – Вип. 41. – Ч. 1.

Надійшла до редколегії 28.11.05

В. Константинов, канд. політ. наук

СТРУКТУРНІ ЧИННИКИ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ: ПІДХОДИ УКРАЇНИ

Досліджено загальні тенденції організації пострадянського регіонального простору, а також місце й роль України в цих міжнародних процесах та проаналізовано українські підходи до формування та втілення проектів регіоналізації пострадянського простору. Визначено основні складники української регіональної політики, джерела їх походження, а також внутрішні та зовнішні чинники еволюції. Також розглянуто особливості реалізації деяких парадигм регіоналізму, зокрема трансрегіоналізму та регіонального лідерства, визначено роль України в розвитку ієрархізованої пострадянської регіональної структури.

The article examines major trends in structuring of post-soviet regional space, as well as Ukraine's active part in respective international processes, and analyses ukrainian approach to elaboration and implementation of regionalization projects on post-soviet space. The article defines main elements of ukrainian regional policy, their sources, and internal and external factors of evolution. Some particularities of empowerment of regionalism paradigms are shown, such as trans-regionalism and regional leadership, and the role of Ukraine in installment of hierarchical regional on post-soviet space are investigated.

Проблема структурного оформлення міждержавних відносин нових незалежних держав залишається важливою теоретичною проблемою в дослідженні еволюції пострадянського простору, оскільки на тлі збереження певного ступеня гомогенності всього простору, з часу розпаду СРСР домінуючою тенденцією в організації просторової структури міжнародних відносин залишається її розшарування як в географічному, так і у функціональному відношенні. Відтак однією із загальних тенденцій у поведінці акторів на пострадянському просторі є прагнення інституційного оформлення специфічних груп інтересів та завдань розшарованого простору в організаціях регіонального та субрегіонального рівнів. Оскільки значення функціональних параметрів у структуруванні середовища залишається визначальним, регіоналізація на пострадянському просторі зазнає його модифікуючого впливу, результатом якого стає виникнення, зокрема, трансрегіональних інституцій міждержавного співробітництва. Водночас у межах відповідних проектів регіоналізації відбувається відтворення традиційних або формування нових ієрархій регіональних держав. Україна як одна з провідних держав регіону відіграє в розгортанні цих тенденцій принципову роль, виступає їх провідником та впливає на характер та напрям еволюції регіональних структур пострадянського простору.

Проблеми регіональної політики та регіоналізації у зовнішній політиці України традиційно залишаються в центрі уваги вітчизняних науковців; розвиток регіональних структур пострадянського простору та участь у них України неодноразово ставала предметом спеціалізованих досліджень: загальних параметрів регіональної політики України [4], регіональної політики України на пострадянському просторі [7], проблем та перспектив регіонального співробітництва України [6]. Предметом цих досліджень є визначення пріоритетних для України напрямів регіональної політики, регіонального співробітництва у сфері безпеки, перспектив розвитку субрегіональних комплексів міждержавного співробітництва в Чорноморсько-Каспійському, Балто-Чорноморському

регіонах, а також в Центрально-Східній Європі. У той же час недостатньо розробленими в цих дослідженнях залишаються проблеми структурного забезпечення регіоналізації, зокрема й підходів України до вирішення цієї проблеми.

Завданням регіональної політики України на пострадянському просторі завжди залишалось, перш за все, формування зони стабільності та безпеки, а також сприяння економічній субрегіоналізації задля забезпечення системних гарантій реалізації економічного потенціалу України. Водночас регіональна політика України стикалась із переважаючими тенденціями в організації регіонального простору, насамперед із прагненням Росії закритися на пострадянському просторі в ролі єдиного лідера й консолідуючого чинника, а також із впливом процесу розширення ЄС, що сприяв налагодженню субрегіонального співробітництва з метою спільного просування до критеріїв інтеграції до ЄС. Відтак, усі регіональні простори, в яких Україна прагнула розгорнути власні проекти регіоналізації (Чорноморський, Чорноморсько-Каспійський регіони, Балто-Чорноморський, Середземноморський тощо), відтворювали високо конкурентне середовище. Звісно, це зумовлювало специфіку українських підходів до формування та реалізації регіональної політики, зокрема й у ставленні до структурування пострадянського регіонального простору.

Тому не викликає подиву, що перші зусилля в розгортанні власних проектів регіоналізації Україна пов'язувала із простором, який певний час залишався поза межами безпосереднього домінування провідних європейських акторів, а саме із Східною Європою. Перші кроки в регіоналізації східноєвропейського простору Україна здійснила ще на початку 1990-х рр. Центральне місце в регіональній політиці України того періоду посіла ідея посилення регіональних зв'язків із постсоціалістичними країнами Європи як засобу забезпечення суверенітету та безпеки України. Визначаючи пріоритети регіональної політики Києва, Президент України Л. Кравчук наголошував на належності України до схід-